

Türk Eğitim Tarihi İçerisinde Mevlevîhanelerin Yeri*

The Role of Mevlevihanes in the History of Turkish Education

Serdar ÖSEN**

Öz: Mevlânâ'nın ölümünden sonra kurulan Mevlevilik tarikatı Anadolu'da, Balkanlar'da ve Osmanlı Devleti'nin hakim olduğu diğer bölgelerde faaliyet göstermiş, mevlevîhane adı verilen tekke ve dergâhlarında Türk kültür hayatının şekillenmesinde oldukça önemli vazifeler ifa etmiştir. Mevlevîhaneler klasik tasavvufi yaşamın sergilendiği alanlar olmasının yanı sıra içerisinde çeşitli alanlarda eğitim verilen birer eğitim kurumu işlevi de görmüştür. Özellikle Mevlânâ Celaleddîn Rumi'nin eserlerinin çoğunluğunun Farsça olması nedeniyle gerek İstanbul'da bulunan mevlevîhaneler gerekse diğer bölgelerde bulunan mevlevîhaneler birer Farsça eğitim merkezi olmuştur. Bazı mevlevîhanelerde bulunan kütüphaneler ise eğitim faaliyetlerinin sağlıklı bir şekilde gerçekleştirilmesinde itici güç oluşturmuştur. Mevlevî mukabelesinde mûsikinin kullanılması ise mevlevîhanelerin sanat eğitimi verilen mekanlar haline gelmesine de vesile olmuştur.

Hazırlamış olduğumuz çalışmamızda yukarıda vermiş olduğumuz bilgiler çerçevesinde Mevlevîliğin ve mevlevîhanelerin Türk Eğitim Tarihi içerisindeki yeri ortaya konulmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Mevlevîlik, Mevlevîhane, Dârü'lmesnevi, Musikî, Eğitim

Abstract: The Mevlevi Order that founded after death of Mevlana Jalaluddin Rumi was active in Anatolia, Balkans and was dominated in region of Ottoman Empire. In tekke and dergah called as Mevlevi Lodge (mevlevihane) it did very important service for development of Turkish cultural life. Besides being places where conventional sufistic life is performed, mevlevihanes functioned as educational institutions in various fields. Owing to the fact that most of Mevlana Jalaluddin Rumi's Works are Persian, mevlevihanes both in Istanbul and in different regions became the centres of Persian Language Education. Furthermore, the libraries in some mevlevihanes functioned as pioneering force to carry out educational facilities effectively. The use of Turkish traditional music in Mevlevi conversations enabled mevlevihanes' becoming institutions of art education.

This study aims to present the role of Mevlevi Orders and Mevlevihanes in the History of Turkish Education by means of the information explained above.

* Bu çalışma 16-18 Haziran 2010 tarihlerinde Erzurum'da gerçekleştirilen I. Uluslararası Tarih Eğitimi Sempozyumu'nda sunulmuş olan bildirinin gözden geçirilmiş ve genişletilmiş halidir.

** Karabük Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, E-posta: serdarosen@karabuk.edu.tr

Keywords: Education, History, History of Education, Mevlevi Order, Mevlevihane

Giriş

Adını tarikatın asıl kurucusu olan Sultan Veled'in babası Mevlânâ Celaleddîn Rumi'den alan Mevlevîlik tarikatı, ortaya çıktığı XIII. Yüzyıldan tekke ve zaviyelerin kapatıldığı 1925 yılına kadar Osmanlı Devleti'nin en uç bölgelerine yayılan melevîhaneler vasıtasıyla toplumu derinden etkileyen önemli tarikatlardan birisi olmuştur (Gölpınarlı,1983: 244-246; Çelebi, 2000: 337). Mevlânâ, her ne kadar yaşadığı dönem içinde ortaya koymuş olduğu tasavvufî anlayışını ve yaşantısını, bir tarikat tesisi maksadıyla yapmamışsa da, kendisinden sonra gelen halefleri tarafından tesis edilecek olan Mevlevîlik, Mevlânâ'nın ortaya koyduğu aşk ve cezbeyle dayanan, musikî, sema' ve şiir ile yoğrulmuş, bir tasavvuf anlayışı çerçevesinde yapılmış, adâb ve erkânıyla bir tarikat halini almıştır (Önder, 1992: 15). Mevlevîlik, ortaya çıkmasından kısa bir süre sonra özellikle Mevlânâ'nın torunu Sultan Veled'in oğlu Ulu Arif Çelebi zamanında doğuda Tebriz'den batıda Muğla'ya kadar yayılmıştır (Eflaki, 2000: 626-687). Şüphesiz ki bu yayımda, Mevlevîliğin ortaya çıktığı dönemin siyasi ve sosyal şartlarının uygunluğu (Önder, 2003: 135), Mevlânâ'nın şöhreti, Ulu Arif Çelebi'nin tarikatı yaymadaki gayreti ve girişkenliğinin yanı sıra Sultan Veled'in yönlendirmeleri de önemli bir rol oynamıştır (Artam, 2007: 45). Gerek Anadolu'nun Türkleşmesi sırasında olsun gerekse Osmanlı Devleti'nin ilk dönemlerinde hanedan üyeleri, hakimiyetlerini sağlamak için sadece siyasi ve askeri kuvvetin yeterli gelmeyeceğini, manevi nifak ve dini suikastlara karşı, ilim ve fikir alanında da donanımlı olmanın önemini kavramışlardır (Kayaoğlu, 2003:163). Fetihlerin kalıcılığı ve fethedilen bölgelerin devlete maledilmesi için, imkan ve ihtiyaç nisbetinde medrese, tekke ve zaviyeler inşa ederek cemiyet hayatının düzenli olmasına itina göstermişlerdir (Turan, 2000: 175). Bu kapsamda Mevlevî tekkelerinin yayılmasında siyasi gücünde önemli katkısı olmuştur. Mevlevîlik, Anadolu Selçuklu Devleti'nin yıkılmasından sonra kurulan Anadolu Beylikleri içerisinde etkin olduğu gibi Osmanlı Devleti'nin kurulmasından sonra da toplumda ve siyasi çevrelerde etkinliğini sürdürmüştür, mûsikî, sema ve şiir gibi üç vasıtaya isnat ettiği tarikat anlayışıyla, Anadolu şehirlerinde Fars kültürüne aşina kesimler arasında daima taraftar bulmuştur (Babinger ve Köprülü, 1996: 54). İlk öğrenimden yüksek tahsile kadar kapsamlı bir eğitim merkezi olan dergâhları her

zaman rağbet görmüştür (Derman, 2003: 206). Mevlevîhanelerin ilk örneği olan ve daha sonraki asırlarda bütün mevlevîhanelerin bağlandığı yegane merkez hüviyetini kazanan Konya Mevlânâ Dergâhı'nın ilk oluşumu Mevlânâ'nın hayatta olduğu döneme rastlamaktadır. Mevlânâ'nın ders verdiği medresesinin yanına birkaç derviş hücrelerinin eklenmesiyle mevlevîhanelerin ilk çekirdeği oluşmuş, bundan sonra günden güne gelişen mevlevihaneler, türbe, hücreler, namazgah, meydan, semahane, çelebi dairesi, çilehane, mutfak ve kütüphane gibi muhtelif binalardan oluşan mükemmel bir sosyal hayat ve eğitim merkezi haline gelmiştir (Pala, 1996: 55). Dolayısıyla mevlevîhanelerin temelinde de bir eğitim kurumu kimliği vardır. Bu çerçevede Anadolu'da toplumsal hayatı en derinden etkileyen ve geniş bir alana yayılan tekkeler içerisinde Mevlevî tekkeleri de önemli bir yer almaktadır.

Osman Nuri Ergin tekkeleri otodidakt yetiştirme yerlerinden birisi ve en mühimi olarak göstermektedir. Kimisinde Felsefe, kimisinde halk edebiyatı, ve kimisinde İslami ilimlerin herhangi bir kısmının tedris ve talimine önem verilirdi (Ergin, 1977: 229). Eğitim konusunda belkide en ileri gelen tekkeler, yüzyıllar boyunca kültür ve san'at alanında, Osmanlı- Türk toplumuna kıymetli ve muteber şahsiyetler kazandıran birer akademi hüviyetindeki mevlevîhanelerdir (Derman, 2003: 203). Belli başlı tekkelerde oldukça zengin kütüphaneler de bulunduğu için bu bakımdan da tekkeleri eski devrin kültür müesseselerinin mühimlerinden sayabiliriz. Başta Konya Mevlânâ Dergâhı olmak üzere Yenikapı ve Galata Mevlevîhanesi'nde bulunan kütüphaneler bunlara verilecek en iyi örneklerdir (Ergin, 1977: 229). Özellikle Yenikapı Mevlevîhanesi şeyhi Osman Salahaddin Dede, çoğunluğu yazma ve nadir bulunan kitaplarından yaklaşık iki bin liralık kitabını "*Ben bu kitapları bu tekke sayesinde aldım, ba'de'l-vefat dahil-i miras olmasını arzu etmem*" diyerek tamamını mühürlemiş ve dergahın kütüphanesine vakfetmiş idi (Ziya, 2005: 202).

Büyükliklerine göre Asitâne ve zâviye olarak ikiye ayrılan (Gölpınarlı, 1983: 334) mevlevîhaneler, kurulmuş oldukları bölgelerde diğer tarikatlarda olduğu gibi fakir fukara dervişan ve gelip giden misafirler için bir sığınma ve konaklama yeri fonksiyonunu icra ettikleri gibi tasavvufi bilgilerin yanı sıra mûsikiden Farsça'ya kadar çok çeşitli konularda eğitimin verildiği mekanlar görünümündedir. Başta Konya olmak üzere, Osmanlı Devleti'nin çeşitli şehirlerindeki dergâhlarında hitabet, irşad, dil, edebiyat, psikoloji, matematik, astronomi, fizik, kimya, tıp, resim, musiki, hat, tezhip, nakış, cilt, oymacılık, kakmacılık, saatçilik, dersleri isteğe bağlı verilmiştir (Arbaş, 1999: 93).

Büyük şehirlerde bulunan ve asitâne hüviyetinde olan mevlevîhaneler birer kültür merkezi, tabiri caizse bir sanat akademisi işlevi görmüştür (İnalçık, 2006: 209). Asitâneler, içerisinde çile çıkarılan, zaviyelere göre daha büyük bir alanda kurulan ve dervişlerin eğitim ihtiyaçlarına göre mimari özellikler taşıyan tekkelerdir. Asitânelerde toplumun hemen her kesiminden yirmi beş yaşını geçmemiş, askerlik vazifesini yerine getirmiş, bekar, müzmin yada bulaşıcı bir hastalığı olmayan, sara veya akıl hastalıklarından biri ile malul bulunmayan kimseler, *matbah-ı şerif* denilen yani içinde maddeten yemeklerin manen çiğ kimselerin pişirilip olgunlaştırıldığı (Derman, 2003:204) bu mekanda bir müddet hayat sürmüşler, *can* tabir edilen derviş adayları olarak yetiştirilmişlerdir. Bu anlamda âsitanelerin bir eğitim ve öğretim kurumu, zaviyelerinde daha çok aynı tarikâte mensup insanların bir araya geldiği bir sosyal mekan hüviyetinde olduklarını söylemek mümkündür (Arpağuş, 2009: 87).

Hüseyin Azmi Dede, Mevlevîlik âdâb ve erkânı ile ilgili olarak yazmış olduğu “Nuhbetü’l Âdâb” adlı eserinde Mevlevî dergâhlarında bulunan dervişlerin kendi ihtiyaçlarını karşılayacak kadar bir bilgi ve zanaat sahibi olmaları gerektiğini belirtir ve bu hususta şu bilgileri verir; Tekkelerin ilim ve fen tahsilini aldıktan sonra dünyadan el etek çekmiş kişilerin manevî gelişimleri için bina edildiğini, ilmi tahsili olmayan cahil kimselerin ise evvela ilim tahsili için medreselere gönderildiği yada tekkede ders vermeye muktedir kişilerce eğitilmesine dikkat edildiğini, Konya Mevlânâ Dergâhı bitişiğinde bulunan Sultan Veled Medresesinin, dergâha gelen cahil dervişlerin cehaletlerini gidermek için inşa edildiğinden bahseder (Arpağuş, 2009: 365).

Mevlevîhanelerde dervişler tarafından Mevlânâ'nın başta Mesnevî olmak üzere Farsça eserlerinin okunup yorumlanması, ulema tarafından medreselerde Farsça okutulmasının yasaklandığı dönemlerde mevlevîhaneleri Osmanlı coğrafyasında Farsça'nın öğretildiği mekanlar konumuna getirmiştir. Ulema tarafından Farsça'nın yasaklanmasına sebep olarak Ömer Hayyam ve Hafız gibi şairlerin eserlerinde içki ve sevgiliden bahsedilmesi ve Feridüddin Attar, Senai ve yine Mevlânâ gibi vahdet-i vücudcuların dile getirmiş olduğu düşüncelerin medreseliler tarafından kavranılamaması gösterilmektedir (Ergin, 1977: 154). Her mevlevîhane bir Mesnevî okuma yeri birer Darü'lmesnevî olduğu gibi, mevlevîhaneler haricinde de diğer tarikatlara mensup kişilerinde devam edebilecekleri dârülmesnevîler açılmıştır. En son açılan dârü'lmesnevî 9 M 1260/ 30 Ocak 1844 tarihinde Sultan Abdülmecid'in de katılımıyla açılışı gerçekleştirilen Murad Molla Tekkesi Şeyhinin yaptırmış olduğu

dârü'lmesnevidir (A. Cevdet Paşa, 1991: 154). Ahmet Cevdet Paşa'da Çarşamba Pazarı'nda bulunan bu tekkeye Farsça öğrenmek için devam etmiştir. Cevdet Paşa, bu tekkenin adeta bir darülfünun olduğunu, her türlü ilmin öğretildiğini ve uzaktan yakından birçok ricalin bu tekkeye devam ettiğini belirtir (A. Cevdet Paşa, 1991: 13).

Mevlevîhanede çileye soyunan Mevlevî dervişi yeteneğine göre matbahta kendisine verilen görevleri yerine getirdiği gibi, bir taraftan da manevî hayatı ve ruhi tekamülü için uğraşır. Bunun için yeteneğine göre, mûsîki veya sema' meşketmesi, Mesnevî okuması veya dinlemesi lazımdı (Çelebi, 2006: 101). Çile çeken derviş, dergâhta kendisine gösterilen vazife dışında her istediğini okumakta ve bazı meşguliyetlerde bulunmakta serbestti. Dervişlerin mevlevîhanelerde miskin bir şekilde vaktini boşa geçirmeleri kesinlikle hoş karşılanmazdı (Ziya, 2005: 227). Mevlevî tekkelerinde şeyhin en önemli vazifesi, dervişlere ve muhiblere İslam'ın esaslarını, tarikat erkânını, ve âdâb-ı muaşeret kurallarını öğretmektir. Mevlevîhane şeyhlerine hiç olmazsa haftada bir saat dervişleri toplayarak zamanın meseleleri hakkında müzakere ve meşverette bulunulması tavsiye edilmiştir (Ziya, 2005: 228). Bunların yanında büyük alimlerin eserlerinden bahisler aktarmak, zamanın gelişmeleri hakkında bilgi vermek hatta gerekirse kitaplar yazarak neşretmek bu görevler arasında idi (Ziya, 2005: 224). Mevlevîlik tarihine kısa bir göz attığımızda başta Mevlânâ'nın Mesnevîsi ve diğer eserleri olmak üzere bir çok Mevlevî şeyhinin ve muhibbanının eserler kaleme aldıklarını ve bunları yayınladıklarını görürüz. Hatta Yenikapı Mevlevîhanesi Şeyhi Osman Salahaddin Dede, Matbaa-yı Amire'de bastırılmış olduğu Seyyid Nesîb Yusuf Dede'ye ait olan Rişte-i Cevahir (Ayvansarayi, 2001: 306, Vassaf, 2006: 234) isimli eserin basım masraflarını karşılayamadığı için ekonomik olarak sıkıntıya düşmüştür (BOA. İ. DH. D.N: 94, G.N:4713).

Dervişler mevlevîhanelerde daima şiirle, musikiyle, sanatla iç içe olmuşlardır. Bunun sonucunda mevlevîhaneler, ilk örneklerinden itibaren yüzyıllar boyunca bir edep ve irfan merkezi olarak Türk insanının manevi ihtiyaçlarına cevap vermelerinin yanı sıra aynı zamanda bir kültür ve sanat merkezi olarak da işlev görmüşler ve bu merkezden yetişen pek çok şair, musikişinas yanında hattat, müzehhib, nakkaş vb. süsleme sanatları ustası sanat, edebiyat ve musiki tarihimizin en müstesna sanatkarları olmuşlardır. Özellikle edebiyat alanında Mevlevî şair ve ediplerin özel bir yeri vardır. Mevlânâ'nın müntesiplerine karşı edebi esas tutması, Mevlevî dervişlerinin her türlü davranışlarında edebten ayrılmamaya gayret etmelerine yol açmış ve bu nedenle Mevlevîlerde yetişen edipler ve şairler hiçbir tarikat ve hiçbir meslekte

yetişmemiştir (Pakalın,1993:C.II,512, Horata, 1999:46). Mevlevîlik kültürünün sanat ve edebiyat dünyasına zengin katkıda bulunmuş olması, Mevlânâ müntesiplerinin hemen hemen her devirde genellikle aydın tabakasından olması, onun düşünce sisteminde şiire büyük önem verilmesi ve daha da önemlisi şiir yoluyla irşadı bizzat Mevlânâ'nın da şiar edinmesi, Mevlevîliğin diğer tarikatlara nazaran edebiyat hamiliğini daha aktif olarak üstlenmesi sonucunu beraberinde getirmiştir (Pala, 1996: 55). Mevlevî şairlerin hemen hepsi kaside, gazel ve diğer alanlarda eserler yazmış divan şairleridir (Gölpınarlı, 1983: 449). Türk tarihi içerisinde özellikle edebiyat ve musiki gibi sanat dallarında müstesna eserler vermiş şahsiyetlerin isim listelerini verecek olsak uzun bir listenin oluşacağı aşıkardır. 3000'in üzerindeki divan şairinin 330'unun mevlevîhanelerden yetişmiş olması dikkat çekici bir sayıdır (Önkaş, 2006: 781). Mevlevîlik şiir ve sanat eğitime önem veren yönüyle, Türk şiir ve müziğinde adeta bir çığır açmıştır ki, bunda Mevlana'nın ve oğlu Sultan Veled'in ayrıca Mevlânâ'nın torunu Ulu Arif Çelebi, Eflaki, Hüdayi Salih, Sultan Divanî gibi ilk sanatçı Mevlevîlerin etkisi büyüktür. Yenikapı Mevlevîhanesi'nde görev yapan toplam yirmi şeyhden on dördü şairdir (Önkaş, 2006: 782).

Mevlevîhaneler ile şiiri birbirinden ayırmak mümkün değildir. Genellikle asitânelerin duvarlarında, kapı üstlerinde, mihrabında, mahfelinde şiirin en müstesna örneklerine tesadüf olunur (Pala, 1996: 55). Yukarıda vermiş olduğumuz ilk dönem Mevlevî şairleri haricinde şuara tezkirelerinde, Mevlevî olarak zikredilen divan şairlerinin sayısı hiçte az değildir (Küçük, 2002: 544). Divan edebiyatının önde gelen isimlerinden Şeyhülislam Bahaî, Cevrî, Şeyhülislam Yahya, Fasih Ahmet Dede, Nâyî Osman Dede, Receb Enis Dede, Nefî, Nailî, Nâbî, Nedim, Sakıb Mustafa Dede, ve nihayet Şeyh Galib gibi şairler Mevlevîlik atmosferi içerisinde yetişmiş bir kısmı mevlevîhanelerde şeyhlik görevinde bulunmuş şairlerdir (Pala, 1996:56). Mevlevîhanelerin şiir ve sanat alanında bir eğitim kurumu kimliğini taşıması sadece İstanbul mevlevîhanelerine has bir durum değildi. Gelibolu Mevlevîhanesi'de tıpkı diğer mevlevîhaneler gibi kurulduğu 17. yüzyıldan itibaren kültür hayatımıza renk katan pek çok önemli sanatkar yetiştirmiştir (Yazıcı, 2005: 491). Yine Kıbrıs Lefkoşa Mevlevîhane'si de, uzun yıllar dini eğitimin yanında bir halk eğitimi merkezi görevini başarıyla yürüten mevlevîhanelere örnek olarak gösterilebilir (Cicioğlu, 1983:213).

Mevlevîhaneler şiir ve edebiyatın yanında eğitim alanındaki en önemli fonksiyonlarını yetiştirmiş olduğu mûsikişinaslar sayesinde musiki alanında icra

etmişlerdir. Mevlevihaneler hangi maksada istinaden olursa olsun doğu musikisini asırlarca sinelerinde barındırmışlar, onu ilerletmişlerdir (Ergin, 1977: 226). Mevlevî Mûsikisi, Türk dinî mûsikisinin Cami ve Tekke Mûsikisi şeklinde incelenen iki türünden Tekke Mûsikisinin en önemli ve yaygın dalını oluşturur (İnançer, 2003:191). Özellikle klasik Türk Musikisi alanında mevlevîhanelerde yetişen sanatkarların Türk kültür tarihi içerisinde büyük bir yeri vardır. Mevlevî musikisinin intişar ettiği yerler Mevlevî tekkeleri olmuş, başta İstanbul'daki mevlevîhanelerden Yenikapı, Galata ve Beşiktaş Mevlevîhaneleri olmak üzere bütün Mevlevî dergâhları bir konservatuar görevi yapmış ve bu merkezlerden bestekarlar, kudümzenler ve neyzenlerle birlikte diğer musikişinaslar yetişmiş, Mevlevî olmayan musiki mensupları da buralardan faydalanmıştır. Bir tür konser salonu niteliğindeki semâhaneleriyle, Osmanlı musikisinin gelişmesinde yüzyıllar boyu büyük bir ocak görevi yapmış, Anadolu'nun en küçük şehirlerinden başka, İmparatorluğun Balkan ve Ortadoğu eyaletlerinde de açılmış olan mevlevîhaneler Osmanlı musikisinin yayılmasında başlıca rolü oynamışlardı (Tanrıkorur, 2005: 27).

Türk musiki sanatının en nadide eserlerini vermiş olan Mevlevî bestekarlar sadece dini mûsikî alanında değil dini eserlerin dışında kalan klasik üslupta bestelenmiş eserlerin bir çoğunda sahibidir (Derman, 2003: 208). Yine Mevlevî olmasa dahi bu ocağın feyz kaynağından beslenmemiş hiçbir büyük Türk bestekarı yoktur denilebilir Tanrıkorur (2005). Henüz tarihimizde Güzel Sanatlar Akademileri kurulmaya başlamamışken Mevlevî dergâhlarında mûsikî eğitimi yapılmaktaydı. Mevlevîhanelerde mûsikî eğitimi sadece ayin günleri değil diğer zamanlarda da uygulamalı olarak verilmekteydi (Ünver, 2003: 199). Türk musikisinin abidevi şahsiyetlerinden birisi olan Hamamizade İsmail Dede Efendi'nin Yenikapı Mevlevîhanesi şeyhi Ali Nutki Dede'den ders alması, (Salgar, 1995: 14) ney üflemeği Abdülbaki Nasır Dede'den öğrenmesi bu durumun en bariz örneklerindendir (Özcan, 2002:449). Kaynaklarda, XIX. asrın kıymetli bestekarlarından birisi olan Abdülbâki Nasır Dede'nin meclislerinde bulunmanın bir mazhariyet sayıldığı belirtilmektedir. Meşihatte bulunduğu dönem içerisinde Yenikapı Mevlevîhanesi'ni tam anlamıyla musiki konservatuarına dönüştürmüş olan Abdülbâki Nasır Dede, Türk musikisi konusundaki derin bilgisi nedeniyle dergahta geniş bir sanat çevresi oluşmuştur (Küçük, 2006: 513).

Mevlevîhanelerde Mevlevîlik tarikatının âdâb ve erkânını içeren tasavvufî eğitimin yanında çeşitli sanatsal ve mesleki eğitim de verilirdi. Bilhassa kuyumculuk,

Mevlevîlerce pek makbul sayılır, bundan başka hattatlık, çilingirlik, saatçilik, kalemtraşçılık ve daha birçok zanaat veya güzel sanatlar Mevlevîlerin üzerlerinde yoğunlaştıkları faaliyetlerdi. Türk-İslam san'atları arasında önemli bir yeri olan Hüsn-i Hat sanatında Mevlevî hattatların büyük katkıları olmuştur (Bayat, 1989:81). Musiki ve şiirle birlikte, yukarıda isimleri geçen sanat dallarında ve hattatlıkta da isimlerinin sonuna "el-Mevlevî" sıfatını yerleştiren birçok hattat, bu dergahlardan yetişmiştir (Günüç, 2003: 213).

Mevlevîhanelerde maddeten veya manen hiçbir şekilde boş ve atıl kalmak kesin surette men' edilmiş bulunuyordu. Bu sebeple Mevlevî dergâhları asırlar boyunca fikir ve sanat hususunda hakiki bir irfan ocağı olmakta devam edebilmişlerdi (Çelebi, 2006: 102). Ana gâye olarak ruhu tasfiye ve nefsi tezkiyeyi hedef alan bu amaçla hücreye yerleşen dervişler, genellikle bir uğraş ve bazen de bir gelir kaynağı olarak çeşitli el sanatları türlerinde de güzel örnekler vermişlerdir (Küçük, 2003: 411). Mevlevîhanelerde dervişler tarafından üretilen el emeği ürünler "pazarcı" adıyla anılan dervişler tarafından pazarlarda satılarak dergâha gelir kaydedilirdi (Baykara, 1340: 402). Yine bazı Mevlevî müntesipleri mevlevîhanelerde öğrenmiş oldukları makta¹ yapımı gibi zanaatlarla ailelerinin geçimlerini sağlamaktaydı (BOA. İ. DH. D.N: 235, G.N: 21929).

Sonuç

İlk olarak kurulan ve bütün mevlevîhanelerin bağlı olduğu merkez olarak kabul gören Konya Mevlânâ Dergâhı başta olmak üzere gerek Anadolu'daki diğer mevlevîhaneler ve gerekse İstanbul'da bulunan mevlevîhaneler kuruluşlarından itibaren, 1925 yılında Tekke ve Zaviyelerin kapatılmasına dair kanunun çıkması sonucunda faaliyetlerine son vermelerine kadar tasavvuf yoluyla insanların manevi eğitimlerinin yanı sıra toplum hayatına ait alanlarda da eğitim faaliyetlerinin içerisinde yer almışlardır. Kuruldukları şehirlerde toplum hayatının şekillenmesinde önemli rol oynamışlardır. Mevlevîhaneler, tasavvuf haricinde yukarıda anahatlarıyla vermiş olduğumuz çeşitli alanlarda oldukça önemli bir eğitim kurumu olarak faaliyetlerini

¹ Makta: 10-20 cm. boyunda, 2-3 cm. eninde, 2-3 mm. kalınlığında üstünde kamış kalemin ağzının, kesilip düzeltilmesi ve çatlatılmasının yapıldığı kalemtraşın körelmemesi için bağa, kemik, fildişi ve sedef gibi maddelerden yapılan bir alettir (Bayat, 1989).

sürdürmüşler ve musikiden edebiyata, hat sanatından resme kadar güzel sanatların çeşitli dallarında abidevi şahsiyetler mevlevihanelerden yetişmiştir. Edebiyat ve güzel sanatlar yanında çeşitli meslek kollarında da maharetli ustalar mevlevihanelerde mesleklerinin inceliklerini öğrenmişlerdir. Mevlevihanelerde yetişen insanlar Mevlana'nın fikir ve duygu hazinelerinden, hikmet ve irfan anlayışından nasiplenmiş, aynı zamanda ham, durgun, dağınık ve işlenmemiş insan yığınları, cevval, uyanık, aktif ve özellikle ortak bir gayeye bağlı, yapıcı insanlar olarak toplum içinde yer almıştır.

Kaynakça

- Ahmet Cevdet Paşa (1991). *Tezakir, 40-Tetimme*, Yay. Cavid Baysun. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Ahmet Eflaki (2006). *Ariflerin menkıbeleri*, Çev. Tahsin Yazıcı. İstanbul: Kabalıcı.
- Arbaş, H. (1999). Mevlevî sanatçılar. *Osmanlı*, Ed. Güler Eren. Ankara: Yeni Türkiye, C.11, s. 93-99.
- Arpaguş, S. (2009). *Mevlevîlikte ma'nevi eğitim*. İstanbul.
- Artam, G. (2007). *Osmanlı devleti'nde mevlevî tarikatı'nın klasik öncesi dönemi (13-17. Yüzyıllar)*. İstanbul: Tarih Encümeni.
- Babinger, F. ve Köprülü, F. (1996). *Anadolu'da İslamiyet*, Çev. Ragıp Hulusi, Yay. Haz. Mehmet Kanar. İstanbul: İnsan.
- Başbakanlık Osmanlı Arşivi İrade Dahiliye (İ. DH.) Dosya No: 235, Gömlek No: 21929
- Başbakanlık Osmanlı Arşivi İrade Dahiliye Dosya No:94, Gömlek No: 4713
- Bayat, A.H. (1989). Hüsn-i hat san'atında mevlevîlik ve mevlevîler. *Selçuk Üniversitesi IV. Milli Mevlânâ Kongresi, (Tebliğler)* 12-13 Aralık 1989 Konya, s. 81-111.
- Baykara, A. (1340). Sanatkar mevlevîler. *Milli Mecmua*, 15 Teşrin-i Sani 1340, No: 25, s. 402.
- Çelebi, A.H. (2006). *Mevlânâ ve mevlevîlik*. Ankara: Hece.
- Cicioğlu, H. (1983). Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti ve eğitim. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, C. 16(2), ss. 209-224.

- Derman, M.U. (2003). Mevlevîlik ve san'at. *Konya'dan Dünya'ya Mevlânâ ve Mevlevîlik*, Ed. Nuri Şimşekler. Konya, s.203-212.
- Ergin, O. (1977). *Türk maarif tarihi*, C. 1-2. İstanbul: Eser Neşriyat.
- Gölpınarlı, A. (1983). *Mevlânâ'dan sonra Mevlevîlik*. İstanbul: İnkılap Kitabevi.
- Günüç, F. (2003). Hat san'atında "Hazret-i Mevlânâ" isimli mevlevî sikkesi biçimindeki istifler. *Konya'dan Dünya'ya Mevlânâ ve Mevlevîlik*, Ed. Nuri Şimşekler, Konya 2003, s. 213-216.
- Horata, O. (1999). Mevlânâ ve divan şairleri. *Hacette Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, Yıl 1999, Sy. Özel, ss. 43-56.
- Ayvansarayî, H. (2001). *Hadikatü'l Cevami*, Haz. Ahmet Nezh Galitekin. İstanbul: İşaret.
- İnalcık, H. (2006). *Osmanlı İmparatorluğu klasik çağ (1300-1600)*, Çev. Ruşen Sezer. İstanbul: Yapı Kredi.
- İnançer, Ö. T. (2003). Mevlevî mûsikîsi ve semâ âdâbı. *Konya'dan Dünya'ya Mevlânâ ve Mevlevîlik*, Ed. Nuri Şimşekler, Konya 2003, ss.191-202.
- Kayaoğlu, İ. (2003). Anadolu'da ilk mevlevîler. *Konya'dan Dünya'ya Mevlânâ ve Mevlevîlik*, Ed. Nuri Şimşekler, Konya 2003, ss. 159-164.
- Küçük, S. (2002). Yenileşme dönemi kültür ve sanatına katkıda bulunan mevlevîler ve mevlevî dergâhlarında güzel sanatlar. *Türkler*. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, C. 15, ss. 539-552.
- Küçük, S. (2003). *Mevlevîliğin son yüzyılı*. İstanbul: Simurg.
- Küçük, S. (2006). İstanbul mevlevîhanelerinin Türk sanat ve edebiyat hayatına katkıları (XIX. Asır). *Türk Kültürü, Edebiyatı ve Sanatında Mevlânâ ve Mevlevîlik Ulusal Sempozyumu,, 14-16 Aralık 2006, Konya, Bildiriler*, Konya 2007, ss. 507-528.
- Mehmed Ziya (2005) *Yenikapı Mevlevîhanesi*, Yay. Haz. Murat A. Karavelioğlu. İstanbul: Ataç.
- Mehmet Celaleddin Çelebi (2000). Son yüzyılda mevlevîlik. *Uluslararası Mevlânâ Bilgi Şöleni, 15-17 Aralık 2000, Bildiriler*. Ankara: Kültür Bakanlığı, ss. 337-338.
- Önder, M. (1992). *Yüzyıllar boyunca mevlevîlik*. Ankara: Dönmez.

- Önder, M. (2003). Mevlevîliğin sistemleşmesi, sultan veled ve diğer postnişinler. *Konya'dan Dünya'ya Mevlânâ ve Mevlevîlik*, Ed. Nuri Şimşekler, Konya 2003, ss. 131-150.
- Önkaş, N. A. (2006). Mevlevîliğin güzel sanatlarla ilişkisi. *Uluslar arası Düşünce ve Sanatta Mevlânâ Sempozyumu Bildirileri*, Konya 2006, ss. 773-794.
- Osmanzade, H.V. (2006) *Sefine-i Evliya*. Hazl. Mehmet Akkuş ve Ali Yılmaz. İstanbul: Kitabevi.
- Özcan, N. (2002). Türk musikisinin âbide şahsiyetlerinden Hamâmîzâde İsmail Dede Efendi. *Türkler*. Ankara: Yeni Türkiye, C. 12, ss. 449-453.
- Pakalın, M.Z. (1993). *Osmanlı tarih deyimleri ve terimleri sözlüğü*. İstanbul.
- Pala, İ. (1996). Edebi çehresiyle mevlevîhaneler. SÜ. *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, sy. 2, ss. 55-60.
- Salgar, M. F. (1995). *Dede Efendi*. İstanbul: Ötüken.
- Tanrıkorur, Ç. (2005). *Osmanlı dönemi Türk mûsikîsi*. İstanbul: Dergah.
- Turan, O. (2000). *Türk cihan hakimiyeti mefkuresi Tarihi*. İstanbul: Boğaziçi.
- Ünver, S. (2003). Güzel sanat akademileri 'mevlevîhaneler.' *Konya'dan Dünya'ya Mevlânâ ve Mevlevîlik*, Ed. Nuri Şimşekler, Konya 2003, ss. 198-199.
- Yazıcı, G. (2006). Gelibolu mevlevîhanesinden yetişen sanatkarlar. *Uluslar arası Mevlânâ Mesnevî Mevlevîhaneler Sempozyumu (19-21 Aralık 2005 Manisa) Bildiriler*, Manisa 2006, ss. 489-510.

Extended Summary

The mevleviyeh order which took its name from Mevlana Celaleddin Rumi became one of the most important orders that had a tremendous impact on the society by means of the lodge houses used by the mevlevi dervishes that spread to the extreme regions of Ottoman Empire from the XIII. Century when it emerged as a movement until the year 1925 when the dervis Imonasteries and zawiyahs were closed down. After a short time it emerged, Mevleviyeh spread from Tebriz in the east to Muğla in the west during the time of especially Ulu Arif Çelebi, son of Sultan Veled, grandson of Mevlana. Mevleviyeh maintained its activity in the society and political surroundings as it was also active during the period of Anatolian Beyliks that established aftermath of the collapse of Anatolian Seljuk Sultanate and mustered up its supports among the classes that are acquainted with Persian culture in Anatolian cities with the sense of order that it credited to three means like music, firmament and poem. The dervish convents that have a comprehensive education center starting from the primary education to the high education have always met with approval. Adding several dervish cells to madrasahs where Mevlana gave lessons constituted the core of the lodge houses and after that, these mevlevi lodges developing day by day that were comprised of several other buildings such as shrines, cells, salaah masjids, squares, semahane, çelebi houses, suffer houses, kitchens and libraries became a wonderful social life and education center. As there are very rich libraries in some certain dervish lodges, mevlevi lodges can be regarded as the important culture institutions of the old period.

The fact that the Persian works of Mevlana, notably the Mesnevi is discussed and interpreted by the dervishes in Mevlevi lodges brought the mevlevi lodges to the positions of locations where Persian is taught in the Ottoman geography during the period when it was forbidden to teach Persian in madrasahs by the ulamas. Besides, the dervishes in the mevlevi lodges were always hand in glove with the poems, music and art. Many poets that grew in the mevlevi lodges, musical lovers, illuminators, painter, artists etc. became the most exceptional artists of our art, literature and musical history. Mevlevi poet and litterateurs had a special place in especially in terms of literature. Mevlevi lodges performed the most important functions in the field of music thanks to the music lovers that they raised as well as in the field of education as well as poet and literature. No matter what purpose they serve for, Mevlevi lodges embodied the eastern music in their bosom for years and improved it. As well as the spiritual education in these mevlevi lodges, various artistic and vocational educations were also given. Especially jewellery was the favorite of Mevlevis, in addition to this, pemanship, locksmith work, clockmaking, pencil sharpener making and many more crafts or fine arts were the activities that Mevlevis focused on

The other mevlevi lodges in the Anatolia as well as the ones in İstanbul, notably the Konya Mevlana Dervish Lodge, as of the date when they were all established until the time when an end was put to their activities as a result of the passing of law with

regard to the closure of dervish lodges and zawayahs, took place among the education activities in the fields that belong to the community lives as well as the spiritual education by means of islamic sufism. The aim of this study was to give detailed information about the matters that were given with their essentials above.